

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 37.013.42:364.42/44

Ю. С. ІБРАГІМ

РОЗВИТОК ПОСЛУГ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ

Проаналізовано розвиток соціальних послуг у сфері соціальної роботи з багатодітними сім'ями, вказано основні їх функції. Обґрунтовано необхідність впровадження системи гарантованої соціально-педагогічної підтримки сімей залежно від типу багатодітності, яка надавалася б державними та недержавними, передусім громадськими організаціями. Наведено статистичні дані щодо кількості та частки багатодітних сімей в Україні загалом та Харківській області зокрема. Розкрито принцип субсидіарності, який є основою повноцінного розвитку держави, базується на перерозподілі відповідальності за формування добробуту родини від держави до родини й отриманні першочергової соціально-педагогічної підтримки з боку громадських організацій за неможливості самостійного вирішення певних проблем. Представлено практичний досвід надання соціально-педагогічної підтримки громадською організацією «Асоціація багатодітних сімей «АММА»» в м. Харкові.

Ключові слова: соціальна послуга, соціально-педагогічна підтримка, багатодітна сім'я, субсидіарність, громадська організація.

Ю. С. ИБРАГИМ

РАЗВИТИЕ УСЛУГ В СФЕРЕ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ С МНОГОДЕТНЫМИ СЕМЬЯМИ

Проведен анализ развития социальных услуг в области социальной работы с многодетными семьями, указаны основные их функции. Обоснована необходимость внедрения системы гарантированной социально-педагогической поддержки семей в зависимости от типа многодетности, которая предоставлялась бы государственными и негосударственными, прежде всего общественными организациями. Приведены статистические данные относительно количества и доли многодетных семей в Украине вообще и Харьковской области в частности. Раскрыт принцип субсидиарности, который является основой полноценного развития государства, базируется на перераспределении ответственности за формирование благосостояния семьи от государства к семье, и получении первоочередной социально-педагогической поддержки со стороны общественных организаций в случае невозможности самостоятельного решения определенных проблем. Представлен практический опыт оказания социально-педагогической поддержки общественной организацией «Ассоциация многодетных семей «АММА»» в г. Харькове.

Ключевые слова: социальная услуга, социально-педагогическая поддержка, многодетная семья, субсидиарность, общественная организация.

Y. S. IBRAHIM

THE DEVELOPMENT OF SERVICES IN THE FIELD OF SOCIAL WORK WITH LARGE FAMILIES

The development of social services in the field of social work with large families is analyzed and their basic functions are defined in the article. The necessity of implementation of the system of guaranteed social and educational support to families depending on the type of large families, which would be provided by governmental and nongovernmental organizations, including public organizations are considered and analyzed. The statistical data on the number and proportion of large families in Ukraine in general and namely in Kharkiv region are provided. The principle of subsidiarity, which is the basis of the full development of the state and is

based on the redistribution of responsibility for the formation of family welfare from the state to the family, and receipt of primary social and pedagogical support of public organizations in case you are unable to solve certain problems is disclosed. The article also presents practical experience in providing social and educational support by public organization Association of large families "AMMA" in Kharkiv.

Keywords: social service, social-pedagogical support, large family, subsidiarity, public organization.

Соціально-економічний розвиток будь-якої держави залежить від виваженої соціальної політики й створення міцної системи державних стандартів і соціальних гарантій щодо захисту різних категорій населення. Особливо це стосується багатодітних сімей, які є основою вирішення демографічних проблем та показником соціального благополуччя країни.

Зважаючи на сучасну кризу в нашій державі, що посилюється продовженням агресії Росії на Донбасі, прийняття Закону України «Про внесення змін та визнання, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» № 76 від 28 грудня 2014 р. ускладнює існування багатодітної сім'ї як соціальної групи. Загострюються її соціальні проблеми: знижується рівень життя, недостатньо здійснюється забезпечення житлом, харчами та медичним обслуговуванням, існують труднощі з працевлаштуванням тощо. З огляду на вищезазначене явище, стан багатодітних сімей суттєво погіршується, вони стають найбільш уразливою та незахищеною соціальною групою населення.

Однак помилково відносити багатодітні сім'ї через важкість вирішення їх соціальних проблем у склад неблагонадійних або утриманців суспільства і держави. Оскільки переважна кількість з них має менший рівень безробіття, вони більше схильні підвищувати рівень освіти своїх членів, більш законслухняні та міцніші, ніж сім'ї з однією-двома дітьми тощо.

У зв'язку з цим, багатодітні сім'ї потребують виваженої державної підтримки в сфері соціального захисту, яка включає не тільки і не стільки матеріальну складову допомоги, а й впровадження системи соціально-педагогічної підтримки, що передбачає з боку державних органів і служб та громадських організацій самоактуалізацію та самовдосконалення власних можливостей багатодітних сімей у подоланні виникаючих проблем, відновлення їх соціальності, проведення широких інформаційних кампаній для підняття престижу сім'ї, пропаганди сімейних цінностей, заохочення до свідомого та відповідального батьківства тощо. Все це дасть можливість розширити спектр соціальних послуг, що надаються багатодітним сім'ям, дозволить останнім стати активними учасниками поліпшення власного соціально-економічного, освітнього та морально-духовного стану.

Різні питання сфери соціального захисту, надання соціальних послуг та здійснення соціально-педагогічної підтримки порушені в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, соціальна політика держави, соціальна сфера, надання соціальних послуг та підвищення їх якості місцевими органами влади є предметом досліджень А. Аверіна, В. Авер'янова, М. Багмета, О. Благодатного, Г. Брюхіної, С. Вакуленка, М. Головатого, С. Горбунової-Рубан, О. Давидюка, Л. Качана, Н. Корабльова, В. Мартиненка, І. Осипової, О. Палія, В. Скуратівського, П. Спідера, І. Чеховської, П. Шевчука та ін. Проблематика соціального захисту розглядається в роботах Ю. Афанасьєвої, О. Кочемировської, Л. Четверікової, І. Яков'юка. Серед зарубіжних фахівців цікаві ідеї в контексті вивчення сфери соціальних послуг пропонують С. Бекман, Р. Лоуренс, Т. Мартін, Г. Холліс, Е. Фултз та ін. Теоретичні та практичні аспекти роботи з сім'єю, дослідження її проблем, формування культури материнства в соціальній педагогіці розглядали С. Аксьонова, А. Антонов, О. Безпалько, Л. Волинець, І. Дубініна, А. Дьяченко, І. Зверева, А. Капська, Г. Клімантова, Н. Максимовська, Н. Олексюк, А. Рижанова, І. Трубавіна й ін. Питання соціально-педагогічної підтримки та активізації громад на підтримку сім'ї з дітьми вивчали А. Аніщенко, Т. Анохіна, І. Євграфова, Л. Ковальчук, Н. Комарова, Н. Крилова, О. Куриленко. Проте недостатньо вивченою залишається проблема розвитку новітніх видів послуг у сфері соціальної роботи з багатодітними сім'ями, які би самоактуалізували соціально-педагогічну підтримку сімей одна одною із залученням ресурсу громадських організацій.

Метою статті є аналіз розвитку послуг у сфері соціальної роботи з багатодітними сім'ями та обґрунтування необхідності їх соціально-педагогічної підтримки, зокрема громадськими організаціями.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про охорону дитинства» багатодітною вважається сім'я, в якій подружжя перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, – до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років [10].

Згідно з статистичними даними, наведеними Міністерством соціальної політики України (8 липня 2014 р.) в нашій державі налічувалося 323575 багатодітних сімей, в яких виховувалась 1090401 дитина, що становить 20 % усіх дітей країни. Частка багатодітних сімей складає 4 % усіх українських сімей, проте за межею бідності перебуває 76,4 % цих сімей [7]. Це говорить про те, що багатодітність не є розповсюдженим явищем у нашій державі, але має значний вплив на її демографічну та соціально-економічну ситуацію.

Аналіз становища багатодітної сім'ї в сучасному суспільстві, оприлюднений у 2012 р. в Одесі на 1-му Відкритому форумі «Багатодітна сім'я України» [12] та у 2013 р. в Києві на «Всеукраїнському форумі сім'ї» [8], де був представлений досвід більше 500 представників державних органів влади, громадських організацій та духовенства, дає підстави вважати, що ця група сімей є особливо травмованою соціальною категорією, яка має чимало проблем і потребує значної уваги в наданні соціального захисту.

Аналізуючи існуючу класифікацію багатодітних сімей, вкажемо, що визначають три типи багатодітності:

- **свідома** – це зазвичай сім'я з міцними родинно-сімейними, релігійними чи національними традиціями, в якій є чітка внутрішня структура, вагомий внутрішній захист членів, традиційно поважне ставлення до старшого покоління. У таких сім'ях легше вирішуються проблеми і конфлікти, психологічна атмосфера переважно – взаєморозуміння, підтримка один одного, однакове бачення проблем і способів їх вирішення обома батьками;

- **змішана** – поява спільної дитини при вступі у повторний шлюб за наявності інших дітей. Ця категорія багатодітної родини має зачатки «неповної» у вихованні дітей;

- **неблагополучна багатодітна сім'я**, в якій батьки ведуть спосіб життя, що суперечить соціальним і моральним нормам: вони алкоголіки, наркомани, безробітні, психічно неповноцінні, в них діти часто є засобом для отримання матеріальної та натуральної допомоги. У таких сім'ях батьки мають низький освітній рівень і соціальний статус [5, с.13–15].

- Залежно від типу багатодітна сім'я потребує гарантованої соціально-педагогічної підтримки з боку державного та недержавного секторів, запровадження системи соціальних послуг у сфері здійснення соціальної роботи.

Ще у 1999 р. указом Президента України було затверджено заходи щодо поліпшення становища багатодітних сімей з метою посилення соціально-економічних, правових та організаційних гарантій і підтримки, в основу яких покладено положення Конституції України, Конвенції ООН про права дитини, Декларації про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок, Концепції державної сімейної політики, а також указу Президента України від 27 квітня 1999 р. «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян» та інших нормативно-правових актів. Основними заходами щодо багатодітних сімей передбачалися: розробка та затвердження регіональних, обласних, міських, районних програм «Багатодітні сім'ї»; створення при центрах соціальних служб для молоді центрів сім'ї «Родинний дім», батьківських шкіл, сімейних клубів, кризових сімейних центрів тощо з метою організації інформаційної, консультаційної, правової, медичної, соціально-реабілітаційної, соціально-педагогічної, виховної та інших напрямків роботи з сім'ями; забезпечення підтримки діяльності громадських, релігійних організацій, благодійних фондів, окремих громадян, що спрямована на поліпшення становища багатодітних сімей; розгляд питань про розширення пільг і додаткових цільових виплат багатодітним сім'ям шляхом поєднання різних форм соціальної підтримки багатодітних сімей залежно від їх складу та рівня соціально-економічного і демографічного розвитку регіону та ін. [9].

На жаль, більшість із вказаних пунктів цього президентського указу мали суто декларативний характер і не виконувались. У наступне десятиріччя соціальні гарантії з боку

держави стали основою Закону України «Про статус і соціальний захист багатодітних сімей в Україні» (2010 р.), згідно з яким багатодітна родина потрапляла під особливий захист держави. Здійснення соціальної роботи стосовно багатодітної сім'ї стало основним видом професійної діяльності працівників соціальних служб різних рівнів щодо поліпшення умов життя окремої особистості, підвищення добробуту сім'ї в цілому.

Погоджуємося з думкою, що складні соціально-економічні умови життя зумовлюють необхідність розробки сучасних наукових і прикладних підходів до соціального впливу на індивіда та його оточення. З одного боку, це фінансова підтримка держави, адаптація суспільства до потреб особистості, а з іншого – створення відповідних соціальних умов для самовдосконалення і самореалізації особистості щодо оволодіння нею економічної спроможності. Сутнісна значимість соціальної роботи полягає в її спонукальному, активізуючому характері, який базується на розумінні того, що соціальний працівник не зможе прожити за клієнта його життя. Соціальна діяльність призначена віднайти позитивні збережені можливості особистості, спрямувати їх у правильне русло, допомогти їй усвідомити власну життєву ситуацію і знайти вихід з неї [4, с. 30–31].

Здійснення соціальної роботи є наданням соціальних послуг, що розглядаються як комплекс заходів стосовно надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, для вирішення їхніх життєвих проблем [11]. Сфера соціальних послуг в нашій державі регулюється, передусім Законами України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2012 р.), «Про соціальні послуги» (2012 р.), «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2013 р.), «Про громадські об'єднання» (2014 р.) та ін. Базові механізми її реалізації розкриті у таких підзаконних актах, як постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» № 1417 (2012 р.), «Загальне положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» (2013 р.) та ін.

Головною функцією надання соціальних послуг багатодітній родині є сприяння відтворенню втраченого рівня життєдіяльності сім'ї, що опинилася в складних життєвих обставинах, підтримання позитивних соціальних відносин у сім'ї чи її членів і суспільства загалом, профілактика соціальних конфліктів тощо. Традиційно соціальна робота з багатодітною родиною є діяльністю соціальних служб стосовно надання соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг і матеріальної допомоги, проведення соціальної адаптації та реабілітації. Проте відсутній такий елемент, як соціально-педагогічна підтримка.

У Харківській області, де проживає майже 12 тис. багатодітних сімей, соціальна робота складається з таких напрямів та форм:

- соціального захисту багатодітної сім'ї – багаторівневої системи переважно державних заходів щодо забезпечення мінімальних соціальних гарантій, прав, пільг і свобод нормально функціонуючої сім'ї в ситуації ризику в інтересах гармонійного розвитку сім'ї, особи і суспільства (оформлення пільг, організація літнього відпочинку дітей, методична допомога з питань запобігання насильству в сім'ї, правова та організаційна допомога органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій тощо);
- соціальної підтримки багатодітної родини, яка передбачає формальну (соціальний супровід, консультування фахівцями й ін.) та неформальну (залучення громадських, релігійних організацій, благодійних фондів до вирішення конкретних проблем сім'ї) діяльність і взаємини фахівців з сім'ями, що опинились у скрутних обставинах. Вона об'єднує різні форми допомоги: моральну (спілкування, підтримка, заохочення), соціально-педагогічну (участь в заходах, організація зустрічей, свят, конкурсів), психолого-педагогічну (проведення тренінгів, майстер-класів з подолання негативних життєвих ситуацій), матеріальну (грошова, гуманітарна), соціальне співчуття (співпереживання, прояв емпатії) і єдність (взаємодія в межах певної соціальної групи) та ін.

Соціальна підтримка включає і соціально-педагогічну підтримку, що є комплексом дій, різних заходів, які мають за мету сприяння особистості у реалізації її життєвих планів, у саморозвитку, самопізнанні, самовдосконаленні [2], полягають у підтримці дій, спрямованих на

збереження та зміцнення соціального і фізичного здоров'я школярів, їх самопочуття; активізації діяльності соціального спрямування; сприянні розвитку громадянських якостей, патріотизму; наданні комплексної соціально-педагогічної допомоги особистості [1, с. 168–184].

На жаль, у нашій державі головна увага надається соціально незахищеним і неблагонадійним категоріям сімей та не набуло розвитку питання створення системи надання соціально-педагогічної підтримки благополучним багатодітним родинам для стимулювання їх саморозвитку і самопомоги, що могло б стати одним з визначальних важелів підняття престижу сім'ї та формування позитивної громадської думки щодо багатодітності. Це би стимулювало народжуваність, позитивно впливало на розвиток держави.

З огляду на це важливого значення набуває впровадження досвіду європейських країн, зокрема Німеччини, щодо законодавчого регулювання функцій державних і недержавних структур, надання соціальних послуг, тобто принципу субсидіарності. Згідно з ним при виникненні скрутної ситуації для сім'ї соціально-педагогічну підтримку їй надає насамперед громада, а державні кошти повинні використовуватись лише у разі потреби. Отож, якщо багатодітна сім'я не в змозі подолати скруту самотійно, передусім за все, їй мають допомогти родина, сусіди, група самопомоги, незалежні добротинні, громадські організації, громада і лише в останню чергу – державні органи. Другочерговість державних органів (після громад) є центральним поняттям, особливо в стосунках між державними й незалежними добротинними, громадськими організаціями, які претендують на умовно передову роль у соціальній роботі [3, с. 34].

Принцип субсидіарності, на думку І. Чеховської, базується на двох рівнях. основний – усвідомлена відповідальність громадянина перед собою та своєю родиною; додатковий – суспільна відповідальність за громадянина та його родину, коли ресурси передаються на рівень організації суспільств, він найбільш придатний для здійснення суспільних завдань. Це визначає найважливіші ознаки держави: розвиток місцевого самоврядування і місцевих громад; перерозподіл відповідальності за формування добробуту родини від держави до родини; толерантне ставлення до інших родин; консерватизм у переконаннях щодо потреби суспільної стабільності [6, с. 329–339]. Ми погоджуємось з твердженням В. Єлагіна, О. Заверухи, І. Чеховської, що кошти, вкладені у розвиток соціальної сфери за принципом субсидіарності, використовуються вдвічі ефективніше.

У практиці соціально-педагогічної роботи в Україні можна відзначити, що саме громадські організації як об'єднання громадян, котрі створюються для реалізації спільних інтересів (культурних, економічних, вікових, гендерних, регіональних, релігійних, професійних, соціальних тощо), нерідко першими приймають виклики при виникненні нових скрутних соціальних ситуацій і допомагають запобігти їм своїми новаторськими засобами. Це відбувається завдяки тому, що ці організації є найближчим провідником від родини до держави, на ранніх етапах помічаючи проблеми, що виникають, і здійснюючи превентивну соціально-педагогічну підтримку.

Підтвердженням вищезазначеного є досвід надання соціально-педагогічної підтримки багатодітним сім'ям у м. Харкові громадськими організаціями, зокрема, «Асоціацією багатодітних сімей «АММА»» (далі – «АММА») Вона була заснована у 1994 р. та нараховує у своєму складі на сьогоднішній день більше 500 багатодітних сімей. На виконання соціального замовлення Харківської міської ради та в рамках соціального проекту «Єдина соціальна мережа» з 2011 р. «АММА» організує діяльність Центру соціально-педагогічної та психологічної підтримки багатодітних і соціально-незахищених сімей «Академія «АММА»», який передбачає: цілеспрямовану діяльність щодо сприяння самореалізації батьків та дітей у суспільстві; розвиток почуття самоідентичності, міжособистісного спілкування й упевненості в різних ситуаціях суспільної взаємодії; профілактику асоціальної поведінки, алкоголізму, наркоманії та СНІДу тощо. Завдяки цьому багатодітні сім'ї мають змогу самотійно активно й свідомо залучатися до процесу вирішення власних проблем за допомогою спеціально розробленого комплексу заходів.

Координація та активізація соціальної, педагогічної, психологічної, освітньої, культурної, оздоровчої, екологічної, юридичної та просвітницької діяльності «Академії «АММА»» серед більше 500 багатодітних сімей, що передбачена вказаним проектом, є дуже значимим та актуальним кроком. Потреба суспільства в збереженні моральних, духовних та культурних

цінностей, що були загублені у попередній період, утвердження позитивного ставлення у суспільстві до багатодітних сімей може стати одним із вирішальних заходів для налагодження порозуміння між представниками різних соціальних прошарків, вирішення конфліктів між батьками та дітьми, упередження девіантної поведінки, вирішення державної демографічної проблеми тощо. Значна увага приділяється встановленню тісної взаємодії багатодітних сімей з органами виконавчої влади, соціальними службами, громадськими організаціями та фондами. Основні послуги, які отримують багатодітні сім'ї в «Академії «АММА»»: соціально-педагогічні, психологічні, інформаційні, юридичні, соціально-медичні, соціально-економічні й ін.

Особлива увага приділяється соціально-педагогічній підтримці сімей: планування спільно з сім'єю чи окремим її членом заходів і дій щодо виявлення та сприяння розвитку її інтересів (екскурсії на підприємства, залучення до участі в різних майстер-класах, консультації фахівців і тестування стосовно виявлення нахилів та здібностей); просвітницька робота щодо всебічного і гармонійного розвитку дитини (організація тематичних заходів і свят, відвідування музеїв, виставок, закладів культури та місць відпочинку); розвиток сім'ї та сімейних стосунків (індивідуальна та групова робота з психологом, тренінги «Оазис миру та спокою», «Ефективні взаємини»); навчання батьків ефективним методам виховання, мобілізації власних ресурсів сім'ї для вирішення проблем надалі (майстер-класи з фахівцями «Фінансове планування», «Безпека дитини в школі, вдома, на вулиці», «Спілкування дитини в житті та Інтернеті. Коли варто хвилюватися?», програма «Розширення підприємницьких та лідерських можливостей для жінок»); допомога батькам у вирішенні конфліктних ситуацій сімейного виховання (тренінг «Чому підлітки нас не слухають?», батьківські лекторії, обмін досвідом); моніторинг захисту дитини від жорстокого поводження та насильства (профілактичні бесіди, спостереження, інформаційна підтримка); педагогічне консультування стосовно вирішення педагогічних проблем сім'ї та її членів; влаштування дитини в клуб, секцію, гурток, дитячі дошкільні заклади, залучення до участі в змаганнях («Тато, мати і я – спортивна сім'я», «Сімейні перегони» тощо), конкурсах («Моя сім'я – моє багатство!», «Від миру в родині – до миру в Україні») та заходах (інтеграційні фестивалі «Світ без обмежень», «Харків, зустрічай своє майбутнє!», свято «Хочу все знати!» й ін.), які сприяють підняттю престижу сім'ї загалом та власної самооцінки кожної окремої сім'ї.

Вказана робота має вагомий завдяки наближеності і тісній співпраці з кожною багатодітною сім'єю, можливості активного включення у надання взаємопідтримки, обміну досвідом, ресурсами та порадами, здійсненню супроводження сім'ї у скруті, сім'єю, яка має певні переваги в своєму стані та розвитку. Все це сприяє піднесенню свідомого громадянського суспільства на принципах гуманності, відповідальності, соціальної активності, рівності прав окремих членів тощо.

Зважаючи на те, що згідно зі статистикою на 25 грудня 2014 р. в Харкові проживали 3864 багатодітні сім'ї, а залучено до реалізації проекту майже 500 сімей, уже помітні вагомий результати: підняття самооцінки та самоповаги сімей, розширення кругозору й оволодіння новими вміннями і досвідом, зниження асоціальності та бездоглядності дітей, бажання включатися в допомогу іншим потребуючим тощо. Тому подібний досвід соціально-педагогічної підтримки багатодітних сімей громадськими організаціями потребує поширення та розробки механізму соціального замовлення щодо надання соціальних послуг з боку держави, а також налагодженої системи фінансування за надані соціальні послуги.

Проведений аналіз розвитку соціальних послуг у сфері соціальної роботи з багатодітними сім'ями дозволяє стверджувати, що з огляду на суспільний та економічний розвиток громадянського суспільства необхідною умовою є впровадження інноваційного досвіду надання соціальних послуг. Цей досвід базується на принципі субсидіарності, тобто залученні власних ресурсів багатодітної сім'ї або першочерговому отриманні соціально-педагогічної підтримки з боку громадських організацій у разі необхідності вирішення певних проблем. Оскільки програмою діяльності уряду України, схваленою постановою Верховної Ради України «Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України» № 26-VIII «Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України» від 11 грудня 2014 р. передбачаються зміни в соціальній сфері, зокрема перехід до адресності надання пільг, то соціально-педагогічна підтримка багатодітної сім'ї стане провідною в здійсненні соціальної роботи.

Перспективою подальших наших досліджень є обґрунтування системи соціально-педагогічної підтримки багатодітних сімей на принципі субсидіарності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галагузова М. А. Категориально-понятійні проблеми соціальної педагогіки / М. А. Галагузова // Понятійний апарат педагогіки і образования: сб. науч. трудов. – Екатеринбург: СВ-6, 1998. – Вып. 3. – С. 168–184.
2. Липский И. А. Социальная педагогика: опыт моделирования и прогнозирования / И. А. Липский. – Новосибирск: НГУ, 2002. – 245 с.
3. Попов О. Сучасний стан системи соціально-педагогічної і соціальної роботи з молоддю в Німеччині / О. Попов // Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 4. – С. 34–38.
4. Тюптя Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – К.: Знання, 2008. – 574 с.
5. Холостова Е. И. Семейное воспитание и социальная работа: учеб. пособие / Е. И. Холостова, Е. М. Черняк, Н. Н. Стрельникова. – М.: Изд.-торг. корпорация «Дашков и К», 2010. – 292 с.
6. Чеховська І. В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації: монографія / І. В. Чеховська. – Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута»», 2013. – 736 с.
7. Відомості про кількість дітей в багатодітних сім'ях станом на 1 лютого 2014 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article.jsessionid=9DF64A786F5F37F372B7C059A121E0B9.app1?art_id=163962&cat_id=163251
8. Всеукраїнський форум сім'ї. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.familyforum.com.ua/index.php/2-uncategorised/37-u-kyievi-vidbuvsia-ii-vseukrainskyi-forum-sim-i>
9. Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян сім'ї. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_au/pg_ixwuoj.htm
10. Про охорону дитинства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
11. Про соціальні послуги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr-kodeksy.com/pro_sotsialni_poslugi.htm
12. Резолюція Всеукраїнського відкритого форуму «Многодетная семья Украины». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://amma77.ucoz.ru/news/rezoljucija_vseukrainskogo_otkrytogo_foruma_mnogodetnaja_semja_ukrainy/2012-07-15-420

УДК 37.015.31-787.22

О. В. КУЗЬМІНА

ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ-СИРІТ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ СІМЕЙНОГО ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Висвітлено проблему підготовки дітей-сиріт до самостійного життя з урахуванням їх особистісно-психологічних характеристик та особливостей виховного середовища. Сирітство як соціальний феномен досліджено з точки зору його природи та діяльності тих інституцій, що дають можливість ефективно нівелювати негативні наслідки цього явища. Вказано, що особливої уваги для персонального розвитку дитини-сироти заслуговує її виховання в умовах сімейного середовища. На основі численних наукових джерел обґрунтовано важливість підготовки дітей-сиріт до самостійного життя за рахунок ресурсів сімейного виховання. Представлено результати аналізу науково-педагогічних досліджень з питань виховання дітей-сиріт у сімейних умовах і рекомендації щодо підвищення ефективності цієї діяльності за рахунок спланованої та комплексної соціально-педагогічної підтримки прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу.

Ключові слова: дитина-сирота, підготовка до самостійного життя, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу.